

РОЗДІЛ 4

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.1:330.322

Сімків Л. Є.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РЕГІОНАХ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Стаття присвячена оцінці інвестиційних процесів у регіонах України. Проведено аналіз динаміки залучення капітальних інвестицій та прямих іноземних капіталовкладень у вітчизняну та регіональну економіку. Визначено основні чинники, що стримують розвиток інвестиційної діяльності в регіонах.

Ключові слова: інвестиційний клімат, інвестиційна привабливість, інвестиційна активність, капітальні інвестиції, прямі іноземні інвестиції.

Постановка проблеми. Необхідною передумовою стабільного розвитку економіки та забезпечення якісного економічного зростання в державі є висока інвестиційна активність, яка досягається не тільки шляхом збільшення реалізованих інвестиційних ресурсів, але й за рахунок їх ефективного використання в пріоритетних секторах економіки.

Саме спрямованість інвестиційних потоків зумовлює структурні зміни як на галузевому, так і на відтворювальному рівні. Від активності інвестицій залежать рівень зайнятості, фінансова та взагалі макроекономічна стабільність, тип і характер економічного зростання [1, с. 32-33]. Розвиток інвестиційного потенціалу країни та зниження інвестиційних ризиків створюють сприятливі умови для підвищення конкурентоспроможності економіки України та її регіонів. Це забезпечить зміну структури виробництва, відновлення основних виробничих засобів, підвищення технологічного рівня виробництва й умов праці, створення нових робочих місць, розвиток інфраструктурного середовища тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування регіонального інвестиційного клімату, оцінки інвестиційної привабливості регіонів, дослідження особливостей інвестиційних процесів на регіональному рівні присвячено наукові праці багатьох вітчизняних та закордонних учених. Вагомий внесок у розвиток теоретичних та практичних аспектів інвестиційної діяльності зробили вітчизняні науковці, зокрема: С. Біла, Л. Борщ, М. Герасимчук, В. Голіков, В. Гончаров, Б. Данилишин, М. Долішній, А. Сухорукова, А. Пересада та ін. Дослідженню особливостей інвестиційного процесу, як на регіональному, так і на державному рівні присвячені праці Г. Александра, В. Беренса, В. Беседіна, І. Бланка, Л. Дж. Гітмана, Е. Тоффлера, В. Герзанича, А. Загороднього, С. Іщук, О. Колянка, О. Крайник, М. Лесечка, Л. Петкової, І. Сазонця, С. Степаненко та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Значна кількість публікацій, присвячена цим питанням, тільки підтверджує необхідність подальших досліджень в даному напрямку. Акцентуючи увагу на вагомому внеску вітчизняних та зарубіжних науковців і дослідників у вирішенні проблеми формування сприятливого інвестиційного клімату в регіонах України, вважаємо за доцільне зазначити, що недостатньо висвітленими залишаються питання впливу сучасних кризових тенденцій на інвестиційну активність у регіонах.

Мета статті. Можливості здійснення успішних ринкових перетворень, забезпечення стабільного економічного зростання в Україні та зменшення регіональних диспропорцій соціально-економічного розвитку багато в чому залежать від того, як розв'язуватимуться завдання підвищення інвестиційної привабливості держави в цілому та регіонів, зокрема. Отже, метою статті є оцінка сучасного стану та тенденцій розвитку інвестиційного процесу в регіонах України, виявлення основних проблем та шляхів активізації інвестиційної діяльності в регіонах і підвищення їх інвестиційної привабливості.

Виклад основного матеріалу. Збільшення обсягів вітчизняних та іноземних інвестицій є важливою передумовою поступового відновлення економічного зростання шляхом формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні, який забезпечить належні нормативно-правові гарантії іноземним і вітчизняним інвесторам, сприятливі умови для розвитку бізнесу.

Однак економічна та політична ситуація, яка склалася нині в державі значно ускладнює інвестиційну діяльність і негативно впливає на поведінку як закордонних, так і вітчизняних інвесторів. Інвестиційний процес в Україні характеризується відсутністю стабільності та значною залежністю обсягів капітальних інвестицій від зовнішніх та внутрішніх факторів. Відновлення інвестиційної активності у після кризовий період розпочалося зі суттєвим відставанням від динаміки економічного зростання. Лише у 2011 р. вдалося зупинити процес скорочення обсягів капітальних інвестицій та забезпечити їх приріст на рівні 37,5% порівняно з 2010 р. Проте вже у 2013 році тенденція до зменшення обсягів капітальних інвестицій поновлюється. Так, у 2013 р. індекс обсягу капітальних інвестицій по Україні склав 94,7% (порівняно з 2012 р. падіння становило 5,3%). Приріст обсягу капітальних інвестицій спостерігався лише у 6 регіонах: Вінницькій, Житомирській, Луганській, Миколаївській, Чернігівській областях та у м. Севастополь. У 2014 р. обсяг капітальних інвестицій порівняно з попереднім роком скоротився на 12,2% (індекс обсягу капітальних інвестицій склав 87,8%). Приріст даного показника спостерігався тільки у 5 регіонах: Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Сумській та Хмельницькій областях. За результатами 2015 р. індекс обсягу капітальних інвестицій склав 73,2% (порівняно з попереднім роком даний показник скоротився на 26,8%). У цей період обсяг капітальних

інвестицій зріс тільки в Волинській і Хмельницькій областях. У Донецькій та Луганській областях протягом 2013–2015 рр., в умовах військового конфлікту та дестабілізації суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації, капітальні інвестиції скоротилися на 83,7% та 89,7% відповідно. Якщо ситуація не стабілізується і військові дії не будуть припинені найближчим часом, в цих регіонах прогнозується і подальше падіння обсягів залучення інвестиційних ресурсів. Як від вітчизняних, так і від іноземних інвесторів слід очікувати заморожування інвестиційних проєктів або ж їх повне зупинення [2; 3].

У розподілі капітальних інвестицій за регіонами країни зберігається надмірна диференціація. Інвестиції в основному сконцентровано у тих регіонах, де є можливість швидкої окупності таких вкладень. До них відносяться регіони з високою концентрацією важкої індустрії та регіони з рекреаційним потенціалом (м. Київ, Київська, Дніпропетровська, Донецька, Львівська, Харківська, Одеська, Запорізька області). Регіональна структура розподілу інвестицій засвідчує, що на ці регіони у 2014 р. припадало 70,0% їх загальноукраїнського обсягу. В 2015 р. даний показник дещо скоротився і становив 68,6%. Спад інвестицій у цьому періоді спостерігався у Донецькій, Луганській областях. При цьому додамо, що в економіку таких областей як Чернівецька, Чернігівська, Тернопільська, Рівненська і Херсонська, стабільно залучаються найменші обсяги капітальних інвестицій.

Одним з показників, що характеризують ступінь інтеграції країни у світове співтовариство є обсяг іноземних інвестицій. Інвестиційна привабливість визначається по загальному інвестиційному клімату в країні, умовами проведення зовнішньої економічної діяльності, у тому числі правовими, митними. Іноземні інвестиції стимулюють темпи зростання національної економіки, впровадження сучасних технологій, техніки, обладнання, створюють додаткові робочі місця, посилюють конкурентоспроможність вітчизняної економіки.

З 2003 року спостерігалася стала тенденція зростання прямих іноземних інвестицій в економіку України. Найвищі темпи росту даного показника відбуваються в 2006 р. (186,7% порівняно з попереднім роком) та 2007 р. (149,5%), а починаючи з 2008 р. спостерігається уповільнення темпів зростання. Незважаючи на те, що в 2014 р. за рівнем прямих іноземних інвестицій серед 196 країн світу наша держава посіла 42 місце [4], обсяги прямих іноземних інвестицій в цей період були на 17% меншими, ніж у 2013 р. А у 2015 р., порівняно з 2014 р., частка інвестування з боку іноземних інвесторів скоротилася на 24,4%. Водночас за індексом інвестиційної привабливості (International Business Compass), розрахованим міжнародною консалтинговою мережею BDO в 2015 р., Україна посіла 89 місце зі 174 країн і покращила свій показник на 20 позиції порівняно з попереднім роком (109 місце) [5].

Незважаючи на поліпшення позицій у цьому рейтингу та оптимістичні прогнози уряду, інвестиційний клімат в Україні залишається несприятливим. Тенденція до погіршення інвестиційного клімату в Україні розпочалася ще з кінця 2011 р. Причинами спаду інвестиційної активності в цей період були високий рівень фінансових і політичних ризиків в Україні, високий рівень інфляції, нестабільне і недосконале законодавство, відсутність цілісної економічної стратегії та ігнорування необхідності в інституціональних перетвореннях,

високий рівень корумпованості влади тощо. Підготовка до підписання Україною Угоди про Асоціацію з ЄС спричинили зростання індексу інвестиційної привабливості у III кварталі 2013 р. Те, що ці очікування бізнесу не справдилися, призвело до подальшого падіння індексу у 4-му кварталі 2013 р. Очікування змін та економічних реформ у 2014 р. призвели до зростання індексу. Разом із тим, враховуючи ситуацію, що склалася в Україні, більшість іноземних інвесторів утримуються від капіталовкладень в українську економіку. У II кварталі 2015 р. результати опитування показали, що інвестори оцінюють рівень привабливості України на 2,66 бали з 5 можливих (що є негативним значенням) [6].

Здійснення інвестиційної діяльності вимагає високопрофесійного інформаційного і консультативного супроводу. Однак розвиток інвестування в Україні має низку стримуючих чинників, до яких іноземні експерти відносять: відсутність податкової реформи, надмірний тиск податкових органів, високий рівень бюрократизації і корумпованості державного апарату та відсутність реформ у цьому напрямі, недостатній розвиток фінансових ринків, слабе валютне регулювання, складність реєстраційних, ліцензійних і митних процедур, відсутність судової, земельної реформи.

Український уряд впродовж останніх років виявляє, так би мовити, подвійні стандарти по відношенню до зарубіжних компаній. Офіційна політика спрямована на підтримку залучення максимальної кількості прямих іноземних інвестицій, але на практиці зарубіжні фірми мають проходити крізь неймовірні труднощі, намагаючись вкласти капітал в українську економіку. Українське законодавство не має міцної бази, комерційна діяльність стикається з цілим рядом бюрократичних перешкод, а крім того, багато вітчизняних підприємців просто бояться іноземного капіталу, вважаючи, що зарубіжні компанії планують просто експлуатувати українську економіку [7, с. 126].

Усе це дає змогу констатувати, що несприятливий інвестиційний клімат в Україні здебільшого зумовлений впливом внутрішніх ризиків, а не зовнішніх. Більше того, такі перепони розвитку інвестиційної діяльності як корупція, відсутність дієвих реформ судової системи, проблеми прав власності та захисту інвесторів, надмірний податковий тиск, не є новими для України. З року в рік ці питання залишаються відкритими і набувають хронічного характеру. Особливо чутливо на них реагують зовнішні інвестори, через що їх частка серед джерел фінансування інвестиційної діяльності в Україні залишається стабільно низькою упродовж років. Водночас для внутрішніх інвесторів такі перепони не дають можливість залучати інвестиції на розширення їх діяльності, оновлювати основні засоби і впроваджувати нові технології [8].

Від ефективності організації інвестиційного процесу значною мірою залежить і економічний розвиток регіонів. Довготривала криза в Україні охопила усі сфери суспільного життя: політичну, економічну, соціальну і призвела до погіршення соціально-економічного розвитку регіонів та посилення територіальних диспропорцій. Процеси економічного оновлення та зростання визначаються розмірами, структурою інвестицій і швидкістю їх здійснення. Завдяки припливу додаткового капіталу в регіоні можна забезпечити економічне зростання шляхом впровадження новітніх технологій, оновлення економічної бази, відтворити оптималь-

ні структурні пропорції в економіці і як наслідок, забезпечити повноцінне функціонування господарських суб'єктів, збільшити конкурентоспроможність регіонального виробництва. Проте несприятливий інвестиційний клімат в Україні негативно впливає і на рівень інвестиційної привабливості та обсяги інвестування регіонів. Незважаючи на щорічну позитивну динаміку обсягу прямих іноземних інвестицій в Україні, різниця в питомій вазі регіонів у загальному обсязі вражаюча.

Так, у 2014 р. найбільший приплив іноземних інвестицій було зафіксовано у м. Києві – 49,5%, Дніпропетровській – 16,9%, Донецькій – 5,6%, Харківській – 3,8%, Київській – 3,6%, Одеській – 3,1%, Львівській – 3,0%, Полтавській – 2,2% та Івано-Франківській – 2,0% областях. До цих регіонів надходить 89,7% усіх залучених прямих іноземних інвестицій. Це саме ті регіони, які на сьогодні вже є економічно розвинутими та найбільш привабливими для іноземних інвесторів. Найнижчі показники спостерігалися в Тернопільській – 0,12%, Чернівецькій – 0,15%, Кіровоградській – 0,18%, Чернігівській – 0,22% областях [2].

За частотою прямих іноземних інвестицій регіони України можна поділити на три групи:

- регіони, які залучили більше 10% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій, – м. Київ та Дніпропетровська область. У цих регіонах акумулюється 66,4% від загальної кількості інвестицій в Україні;

- регіони, в які надійшло від 1% до 10% прямих іноземних інвестицій, – Донецька, Харківська, Київська, Одеська, Львівська, Полтавська, Івано-Франківська, Запорізька, Луганська та Черкаська області, або 27,8% від загальної кількості інвестицій;

- регіони, де частка прямих іноземних інвестицій склала менше 1%, – Закарпатська, Волинська, Житомирська, Рівненська, Сумська, Вінницька, Миколаївська, Херсонська, Хмельницька, Чернігівська, Кіровоградська, Чернівецька та Тернопільська області. Ці регіони отримують тільки 5,8% від усіх інвестицій, які були залучені до країни.

Таким чином, інвестиційні потоки обслуговують економічно розвинуті регіони України, лишаючи поза увагою менш розвинуті регіони, що потребують значного надходження іноземних інвестицій. Таке спрямування прямих іноземних інвестицій у регіональному розрізі не сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку країни та посилює подальше збільшення регіональних диспропорцій. Задля усунення цих проблем повинна бути сформована виважена та дієва державна інвестиційна політика, спрямована на збільшення інвестиційної привабливості регіонів України.

Київським міжнародним інститутом соціології спільно з Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій був розрахований індекс інвестиційної привабливості регіонів за 2013–2014 рр. [9; 10]. Варто зазначити, що індекс інвестиційної привабливості регіонів розглядається як відносна оцінка якості характеристик регіону, необхідних інвестору для прийняття рішення щодо вкладання коштів.

Так, у 2013 р. найбільш інвестиційно привабливими були Харківська, Львівська, Донецька області, м. Київ та Дніпропетровська область. Проте у 2014 р. ситуація кардинально змінилася і до п'ятірки лідерів ввійшли Львівська, Івано-Франківська, Одеська, Вінницька області та м. Київ (табл. 1). У 2014 р., порівняно з 2013 р., значно покращився рівень інвестиційної привабливості у За-

порізькій (+12 пунктів), Івано-Франківській (+12), Волинській (+11), Чернігівській (+11) і Вінницькій (+8) областях. Таким чином, інвестиційно привабливими стали регіони, віддалені від території проведення військових дій та близькі до кордону з країнами ЄС. Однак варто зауважити, що незважаючи на зростання інвестиційної привабливості західних регіонів, інвестиційна активність у них не зросла, окрім Івано-Франківської області.

Таблиця 1

**Рейтинг регіонів України
за рівнем інвестиційної привабливості**

Регіони	2013		2014		Зміна рейтингу
	Бал	Місце	Бал	Місце	
Вінницька	1.368	12	1.428	4	+8
Волинська	1.323	18	1.410	7	+11
Дніпропетровська	1.450	5	1.418	6	-1
Донецька	1.471	3	1.281	21	-18
Житомирська	1.329	17	1.385	10	+7
Закарпатська	1.380	9	1.274	23	-14
Запорізька	1.270	24	1.355	12	+12
Івано-Франківська	1.348	14	1.478	2	+12
Київська	1.412	6	1.353	13	-7
Кіровоградська	1.290	23	1.283	20	+3
Луганська	1.397	8	1.280	22	-14
Львівська	1.483	2	1.601	1	+1
Миколаївська	1.344	15	1.329	16	-1
Одеська	1.377	10	1.459	3	+7
Полтавська	1.291	22	1.283	19	+3
Рівненська	1.402	7	1.343	14	-7
Сумська	1.365	13	1.339	15	-2
Тернопільська	1.334	16	1.356	11	+5
Харківська	1.519	1	1.404	8	-7
Херсонська	1.323	19	1.264	24	-5
Хмельницька	1.318	21	1.289	18	+3
Черкаська	1.373	11	1.310	17	-6
Чернівецька	1.226	25	1.250	25	0
Чернігівська	1.318	20	1.397	9	+11
м. Київ	1.459	4	1.419	5	-1

Складено за: [7; 8]

При цьому додамо, що у 2014 р. інвестиційний клімат в окремих регіонах істотно погіршився. Серед регіонів, позиції яких знизилися у цьому рейтингу, найбільше падіння відбулося в Донецькій (-18 пунктів), Луганській (-14), а також Закарпатській (-14) областях. Незмінно низькою інвестиційна привабливість залишається у Чернівецькій області (25 місце). Основними причинами такої ситуації керівники підприємств в цих регіонах називають високий рівень конкуренції (Донецька, Луганська, Закарпатська області), низький попит на продукцію (Донецька, Луганська, Закарпатська, Чернівецька області), високий рівень оподаткування (Закарпатська, Луганська, Чернівецька області), несприятлива політична ситуація (Донецька, Луганська області), високі ставки кредитування (Закарпатська область), часті зміни економічного законодавства (Донецька, Чернівецька області), високий рівень корупції та значні адміністративні перешкоди для розвитку інвестиційної діяльності (Донецька область), брак кваліфікованих працівників (Чернівецька область).

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз інвестиційної діяльності в регіонах України дає

зможу зробити висновки про те, що інвестиційний клімат в Україні упродовж останніх років значно погіршився. Крім того, за рейтингом інвестиційної привабливості спостерігається зміщення акценту в бік західних областей України (Львівської, Івано-Франківської, Вінницької), що надає їм додаткові конкурентні переваги порівняно з центральними та східними областями. Однак, незважаючи на зростання інвестиційної привабливості західних регіонів, інвестиційна активність у них не зросла, окрім Івано-Франківської області. Це дає підстави говорити про те, що інвестиційний клімат у цих регіонах суттєво не покращився.

У розподілі інвестицій за регіонами країни зберігається надмірна диференціація. Інвестиції здебільшого сконцентровано у економічно розвинутих регіонах, де є можливість швидкої окупності таких вкладень. Усе це не сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку країни та посилює подальше зростання регіональних диспропорцій.

Основними причинами недостатньої інвестиційної активності в регіонах України є складний процес входження іноземних інвестицій в країну, невисока довіра до стабільності урядових рішень, відсутність дієвих реформ, втручання уряду в роботу приватного бізнесу, високий рівень корупції та значні адміністративні перешкоди для розвитку інвестиційної діяльності; незацікавленість місцевих органів влади в окремих регіонах у швидкому і безперешкодному проходженні дозвільних документів, що супроводжують реалізацію інвестиційного проекту; військовий конфлікт на сході України.

З огляду на це, як на державному, так і на регіональному рівні необхідно запровадити низку заходів для активізації процесу інвестування, які сприятимуть здійсненню успішних ринкових перетворень, забезпеченню стабільного економічного зростання в Україні та зменшенню регіональних диспропорцій соціально-економічного розвитку.

Список літератури:

1. Біла С.О. Питання теорії та практики інвестиційних процесів у трансформаційній економіці України (90-ті роки ХХ–початок ХХІ ст.) / С.О. Біла // Історія нар. госп-ва та екон. думки України. – 2007. – Вип. 39-40. – С. 32-42.
2. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. Оперативна статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Офіційний сайт Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrproject.gov.ua/>.
4. Рейтинг стран мира по уровню прямых иностранных инвестиций [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/research/foreign-direct-investment-index/info>.
5. Україна піднялася в рейтингу інвестиційної привабливості [Електронний ресурс] BBC України. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/business/2015/06/150605_investattaractivness_ukraine_az.
6. Європейська Бізнес Асоціація: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eba.com.ua/uk/about-eba>.
7. Сазонець І.Л. Посилення ролі ТНК: позитивні та негативні наслідки / І.Л. Сазонець // Вісник Дніпропетровського національного університету. – 2009. – С. 122-127.
8. Ткач С. Ключові ризики та можливості для інвесторів України з країн Європейського Союзу в умовах зони вільної торгівлі / С. Ткач [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ird.gov.ua/irdp/e20150605.pdf>.
9. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів України за 2013 рік / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – К., 2013. – 50 с.
10. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів України за 2014 рік / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – К., 2014. – 390 с.

Симків Л. Е.

Івано-Франковский национальный технический университет нефти и газа

ОСОБЕННОСТИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В РЕГИОНАХ УКРАИНЫ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Резюме

Статья посвящена оценке инвестиционных процессов в регионах Украины. Проведен анализ динамики привлечения капитальных инвестиций и прямых иностранных капиталовложений в отечественную и региональную экономику. Определены основные факторы, сдерживающие развитие инвестиционной деятельности в регионах.

Ключевые слова: инвестиционный климат, инвестиционная привлекательность, инвестиционная активность, капитальные инвестиции, прямые иностранные инвестиции.

Simkiv L. Ye.

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

PECULIARITIES OF THE INVESTMENT PROCESSES IN UKRAINIAN REGIONS AT THE PRESENT STAGE

Summary

The article deals with the investment processes in Ukraine's regions. The analysis of the dynamics of attracting capital investment and foreign direct capital investment in to national and regional economics is conducted. The main factors that hinder the development of investment activity in the region are defined.

Keywords: investment climate, investment attractiveness, investment activity, capital investments, foreign direct investments.